

Kortlægningen af St. Croix, Dansk Vestindien i 1700-tallet

Oversættelse af

The Eighteenth-Century Cartography of St. Croix, Danish West Indies

Daniel Hopkins

Paper presented at the annual meeting of the Society for the History of Discoveries, Ocho Rios,
Jamaica, October, 1990

Den engelsksprogede version med masser af illustrationer kan se på hjemmesiden
<http://cas.umkc.edu/StCroix/mapping/illustratedessay.htm>

I over 250 år frem til 1917 havde Danmark en koloni i øgruppen Antillerne i Caribien, indtil vi solgte den til USA. Det som gik under navnet "Dansk Vestindien" er i dag "United States Virgin Islands".

Danmark fik først fodfæste på øen Sankt Thomas i 1670'erne. Det var et blandet og lovløst lille samfund bestående af danskere, hollændere og englændere, som levede af plantagedrift hvor de dyrkede sukker og bomuld, men den største indtægt kom fra handel, hvori indgik ikke ubetydelige bidrag fra sørøveri! Den fremragende naturhavn på Sankt Thomas udviklede sig hurtigt til en vigtig handelsplads i Antillerne. Øen har stejlt og stenet terræn, og det land som kunne dyrkes blev hurtigt udnyttet og mere eller mindre udpint. Så i 1717 overtog danskerne også naboøen Sankt Jan (John), der ligger umiddelbart øst for Sankt Thomas.

I 1733 kunne Danmark igen udvide kolonien, som nu blev administreret af "Det Vestindiske-Guineiske Kompagni" (herefter blot "Kompagniet"), denne gang ved køb af den større ø Sankt Croix fra Frankrig. Denne ø ligger ca. 65 km syd for Sankt Thomas, og var forladt af franskmændene i slutningen af 1600-tallet, så der nu kun var en mindre gruppe engelske nybyggere fra de nærliggende Leeward Islands, nogle af dem drev plantager, andre levede af at hugge tømmer.

Det fremgår af papirerne fra forhandlingerne om overdragelsen af øen og planlægningen af hvordan danskerne skulle forvalte og udstykke den, at man ikke havde noget godt billede af forholdene der – hverken øens størrelse eller form. Kompagniets administration i København ser ud til at have forladt sig på et fransk kort, udgivet 60 år tidligere i 1671. Inden overtagelsen blev der lavet forskellige overslag over det antal plantager, der kunne anlægges på Sankt Croix, og nogle af dem baserede sig formodentlig på dette kort. Det gamle franske kort medførte fejl i planerne, fordi det voldsomt overdrev øens areal med op til 100%, og man havde planlagt at sælge plantagegrundene til temmelig høje priser, modsat på St. Thomas og St. Jan hvor de blev overdraget gratis til nybyggerne. Altså kom man til at overvurdere både de forventede indtægter fra grundsalget, skattegrundlaget og toldindtægterne fra sukkereksporten, ja hele omfanget af dette nationale forehavende.

En håndtegnet kopi af et kort over Sankt Croix, sandsynligvis dette gamle franske stik, blev sendt til Sankt Thomas i 1733 sammen med ordrene vedrørende overtagelsen af øen. Der befinder sig mindst tre afskrifter af det franske kort i danske arkiver, inklusiv et særegent eksemplar, der vides at være bragt med hjem til Danmark efter overdragelsen til USA. Dette kort er nu opklæbet på tyndt pap, men bærer tegn på at have været foldet om og om igen, og det er fristende at forestille sig, at det har været båret i lommen på en af de danskere der stod for udforskningen af og bosættelsen på øen lige efter overtagelsen. De franske navne for steder langs kysten er på dette kort oversat til en pudsig blanding af dansk og engelsk. På kortet står årstallet

1734 and navnet kaptajn Friderich Moth, som var udnævnt til at styre den nye danske koloni. Det var flere år før man opgav forsøgene på at få virkeligheden til at stemme med det gamle franske kort.

Kompagniets ledelse var naturligvis ikke helt naive, og stolede ikke blindt på det gamle franske kort. Ordrene fra 1733 indeholdt også en befaling om at der skulle udarbejdes et nyt kort over øen, og der blev udsendt en militær landmåler til at stå for denne opgave. Administrationen var især interesseret i information om havneforhold og terræn, men først og fremmest i at få afgrænset ejendomme til plantager.

De finansielle forhold omkring overtagelsen af Sankt Croix fik vedvarende betydning ikke bare for kartografien men også for øens kulturlandskab, som det fremtræder den dag i dag. Kompagniet, der var en slags aktieselskab, blev omorganiseret i 1733, og aktionærene var tvunget til at indskyde flere penge eller tabe deres oprindelige indskud. I et forsøg på at gøre dette lidt mere acceptabelt blev de tilbudt sukkerplantage-grunde på den hidtil (overvejende) uudnyttede ø, og det blev kundgjort at disse grunde skulle opmåles før overdragelse og bosætning – med henblik på at inddеле øen i tre hundrede plantagegrunde, hver på 2000 gange 3000 danske fod (da en dansk fod er 31.39 cm svarer det til 628 gange 942 meter eller knap 60 hektar). En sådan fremgangsmåde var noget nyt og hidtil uset i på øerne i Vestindien. Selv om det ikke nødvendigvis var forudset hjemme i København, så blev dette krav her omsat til et overvejende regulært netværk af rektangulære grunde som dækkede hele øen, som det i dag tydeligt fremgår af vejnettet. Denne måde at opmåle og inddele øen på havde altså en noget anden oprindelse baggrund og historie end det storslåede og selvbevidst rationalistiske rektangulære system der blev brugt i det vestlige USA fra et halvt århundrede senere og frem, op gennem 1800-tallet.

Blandt aktionærene i Kompagniet var nogle af samfundets spidser, kongen selv, hans familie og mange af hans ministre. Disse investorer indgav folk tillid til hele foretagendet. Sådan et kort som de forlangte udført ville være en meget vigtig reklame for det nye koloniale foretagende, og udstykningen og kortlægningen af aktionærernes ejendomme på Sankt Croix fik høj prioritet. Det var ventet at opmålingen ville tage et par måneder, da øen jo kun er 37 km lang og 8 bred – men arbejdet trak ud i årevis. De væsentligste hindringer var ikke tekniske, men administrative og økonomiske. Der blev afsat utilstrækkelige økonomiske og personale-ressourcer til opgaven. Den første ingeniør, som blev sendt til St. Croix levede lige længe nok til at tegne en skitse af havnen i Bassin, det senere Christiansted, og at lave planer for et fort der, men kom ikke i gang med kort over større dele af øen. Faktisk blev der udsendt en række ingeniører i de første år, men ingen af dem levede særlig længe og udstykningen og kortlægningen af Sankt Croix blev mest varetaget af koloniale embedsmænd uden træning i landmåling. I samtidige kilder nævnes der også flere gange ”kompas-negre”. Alt i alt skred arbejdet meget langsomt fremad.

Kompagniets ledelse blev efterhånden overraskede og irriterede over deres manglende evne til at erholde informative kort fra administrationen på øerne. Den officielle korrespondance er fuld af stadig mere indignerede krav om rapporter om fremskridt fra København, og af undskyldninger, modbeskyldninger og forsinkelsestaktik fra kolonien. Der blev jævnt hen lovet kort ”med det næste skib”, men det tog faktisk femten år, før der blev lavet et dansk kort over hele øen. I mellemtiden var Kompagniet nødt til at forlade sig på en serie af foreløbige matrikelkort af de forskellige kvarterer (dele) af øen. Da netværks-systemet er så nemt at se for sig og tegne, var de tidligste kort ikke meget mere end et system af rektangler. Det meste af hvad der er overleveret fra denne første periode er kort i stor skala af kongens og Kompagniets egne plantager.

Langt om længe, i 1750 blev der tegnet et færdigt kort over hele Sankt Croix, som kunne sendes til København. Dette kort er et ekstraordinært stykke arbejde, især i sammenligning med hvad der førhen var lavet. Det er et helt nyt kort, som bygger på en aktuel opmåling og en gennemgang af matriklen for St. Croix, det er altså helt uafhængigt af det gamle franske kort. Kortet er signeret Johan Cronenberg og Johan Jægersberg, hvor førstnævnte er øens landmåler og sidstnævnte er en lavadelig embedsmand, som hjalp til med opmålingerne et stykke tid. Kortet er tegnet i skala cirka 1:30.000, hvilket tillader afbildning af mange detaljer. Det har én åbenlys stor fejl, nemlig den meget dårligt tegnede nordvestkyst. Denne fejl kan skyldes at Cronenberg blev udvist fra St. Croix i en periode på grund af en affære med en gift kvinde, netop som

kortet var ved at være færdigt. Det er så sandsynligt at Jægersberg overtog styringen af projektet, men ikke havde Cronenbergs pligttrøskab og flid - så han opgav at kortlægge de uvejsomme højdedrag på nordsiden af øen, og i stedet indtegnede en meget grov tilnærmelse af kystlinien inden han sørgede for at afskibe kortet hjem til København. Jægersberg håbede at kunne overtage Cronenbergs job, men døde kort tid efter. Denne upræcise kystline kan tyde på, at kortlægningen af St. Croix foregik indefra og udefter, det vil sige at den byggede på de rammer som plantagernes afgrænsning gav, og omkring 1750 var der endnu ingen plantager i bakkerne på nordsiden, der var ingen adgangsveje, ingen traverser tværs over øen og ingen standardblokke at arbejde med. Så nordsiden kunne endnu ikke kortlægges.

Bortset fra manglerne på nordsiden er Cronenbergs kort ret så præcist og forbløffende informativt. Topografien, d.v.s. terrænets form er efter tidens skik markeret med skravering og er særdeles godt tegnet. Veje og vandløb ser også ud til at være akkurat afbildet, og der er navne på mange punkter langs kysten som man ellers ikke har samtidig dokumentation for. Men kortet har størst betydning i kraft af sin afbildning af bebyggelsen og arealanvendelsen på øen. Det lader til at vise alle større bygninger og anlæg i landdistrikterne, inklusive slavehytter. Kortet viser den faktisk afgrænsning af de enkelte marker med sukkerrør og bomuld, såvel som arealer til græsning og køkkenhaver (proviantgrunde). Også her ser det ud til, at kortmagerne har holdt sig fra generalisering og stilisering; variationen i bosætningsmønsteret er meget overbevisende. Alt i alt udstråler kortet troværdighed.

Det er svært at vurdere eller rekonstruere virkningen hjemme i Danmark, af dette ekstraordinært detaljerige og levende kort. Vi har det brev som noterer at kortet blev sendt til København, men ingen steder en notering om modtagelsen. Her var ellers et komplet nyt og fantastisk detaljeret kort over Sankt Croix, netop sådan et som Kompagniets ledelse skingert havde forlangt gennem femten år, et kort som fundamentalt kunne påvirke deres forestilling om den koloni som de ejede, men ikke en eneste kommentar kan der findes i den bevarede korrespondance. Hvad var da kortets betydning, og hvad er det blevet brugt til? Vi kan ikke vide, hvordan man i Kompagniet reagerede på dette næsten fotografiske billede som pludselig kom fra hinsides havet. Blev de opmuntrede af at se fremskridtene i øens opdyrkning? Stemte det med de billeder som de havde dannet sig ud fra skriftlige rapporter og ejendomsregistre? Blev de skuffede ved at se hvor store områder der stadig henlå som krat og skov? Det har vi ingen antydning af viden om. Det kan være at udviklingen på øen blev anset for tilfredsstillende, og at en kartografisk bekræftelse herpå i grunden var overflødig. Ydermere kan der være sket det at kortet, med sin meget præcise optegning af havneløb og rev, hurtigt blev klassificeret som en militær hemmelighed af Admiralitetet, som det ofte skete i Danmark på den tid. I hvert fald ser det ud til at kortet bogstavelig talt blev glemt.

I modsætning hertil blev der af Jens Mikkelsen Beck, i 1754 i København graveret og udgivet et kort som var Cronenbergs underlegent på næsten alle måder. Dette kort var hovedsagelig afledt af Cronenbergs arbejde. Beck, der midlertidigt havde overtaget jobbet som landmåler på Sankt Croix stod for salget af meget af landet på nordsiden, som var begyndt at tiltrække købere efterhånden som de mere tilgængelige ejendomme på øen var blevet solgt. Nogle arbejds-skitser fra 1750'erne er bevaret og kan give en ide om hvordan kortlægningen foregik. Beck forbedrede omridset af nordkysten og tilføjede et indsat kort over Christiansted og en plan for Frederiksted, der endnu ikke var bebygget.

Det som nok mest talte til fordel for Becks kort var at det var en ren og skarp tegning. Der blev ikke gjort noget forsøg på at afbilde terræn, og i modsætning til Cronenbergs kort afgang tydingen ikke af farverne. Det var derfor egnet til gravering og trykning og mangfoldiggørelse. Altså blev Becks kort standard referencen, og vedblev at være det i årtier. Der findes en hel serie af håndkolorerede eksemplarer af kortet, som tilsammen viser de skiftede ejendoms-mønstre, men der er efter Cronenberg ikke gjort nogen forsøg på en tilsvarende detaljeret skildring af den landbrugsmæssige anvendelse af arealerne.

Tilsammen repræsenterer Cronenbergs og Becks kort et kartografisk højdepunkt (eller rettere plateau). I mere end tredive år efter dem var det en tysk doktor og botaniker ved navn Julius von Rohr, der stod for opmåling og kortlægning på de dansk vestindiske øer. Hans kartografisk indsats var beskeden, han udarbejdede et par praktiske plantagekort i forbindelse med større ejendoms-overdragelser, og nogle få kort

over forsvarsstillinger i den generelle usikre atmosfære under syvårskrigen (1756-63). Rohr malede desuden en række udmærkede landskabsbilleder i vandfarve.

Under den amerikanske uafhængighedskrig var det igen truslen om en omfattende krig, der gav anledning til bekymring over forsvaret af de vestindiske øer. Sidst i 1770erne søgte koloniens ledelse råd om befæstning hos en højtstående dansk general, der også var ansvarlig for Norges kortlægning. Det var General von Huth, og han anbefalede en ung officer ved navn Peter Lotharius Oxholm, som i 1778 blev sendt til Vestindien med en temmelig ambitiøs opgave.

Han skulle opmåle og tegne alle befæstninger på land, med deres umiddelbare omgivelser. Han skulle også komme med anbefalinger til forbedringer af deres anvendelighed til forsvar, med overslag over de forventede udgifter. Han skulle udarbejde nye topografiske kort over Sankt Thomas og Sankt Jan, og for Sankt Croix skulle han afgøre om Becks kort trængte til en opdatering eller for den sags skyld skulle erstattes med noget andet. Ordreerne nævner slet ikke Cronenbergs fine kort, som formodentlig var forsvundet i det koloniale bureaukrati på det tidspunkt.

Oxholm kastede sig over sine opgaver med en energi der næsten fra starten bragte ham på kant med de lokale myndigheder i Vestindien. Få dage efter sin ankomst til Sankt Croix rådede han indtrængende administrationen til ikke at tillade opførelsen af private bygninger for tæt på fortet. Han opmålte reden ud for vestenden af øen (Frederiksted) og området omkring havnen i Christiansted og rapporterede at Becks kort var fuldt brugbart for et kort af sin slags. Man får indtrykket af at den unge ingeniør var noget misfornøjet med opmålingens vanskelighed i det besværlige klima og terræn. Han bad flere gange forgæves om tilladelse til at udsætte eller opgive opmålingen af Sankt Thomas og Sankt Jan, men da de uforudset store udgifter ved hans opgave hobede sig op, blev han kaldt hjem efter kun at have opmålt St. Jan. Hans kort og tegninger – 30 i alt – blev modtaget med begejstring ved hoffet, og han blev belønnet med en rundhåndet bonus. I Vestindien havde han giftet sig ind i en fremtrædende familie på Sankt Croix, så han kunne vende tilbage til øerne og slå sig ned som velhavende plantageejer.

I 1789 gav truslen om krig og slaveoprør stødet til en hel del militær byggeaktivitet i dansk Vestindien. I dronningens personlige bibliotek er der et militærkort over Sankt Croix, tegnet af en officer ved navn Balthazar Muhlenfels in 1789. Kortet fokuserer næsten udelukkende på forsvarsværker og kommunikation, og viser et vejnet der ikke før har været afbildet. Det overraskende ved dette kort er, at det tydeligvis er baseret på Cronenbergs kort, lavet fyre år tidligere. Det vides ikke hvor Muhlenfels fik adgang til en kopi af det gamle kort, men han faldt i den fælde at gengive den fejlagtigt kortlagte nordkyst. Året efter tegnede Muhlenfels, der også i en periode stod for øens matrikelvæsen, et topografisk og matrikelkort over St. Croix, hvor nordkysten vises korrekt.

I 1794 færdiggjorde Oxholm på egen hånd endnu et stor-skala topografisk og matrikulært kort over Sankt Croix. Han sendte det til Videnskabernes Selskab, der på den tid stod for den første videnskabelige, topografiske opmåling af Danmark, idet han håbede at Selskabet ville udgive hans kort i denne serie. Selskabet afslog at udgive hans kort, fordi det indeholdt for mange detaljer og i for stor en skala, så det ville blive for dyrt at gravere. Fem år senere udgav Oxholm kortet for egen regning. Det vides ikke i hvor mange eksemplarer, men sikkert er det at han sendte kopier til både Administrationen for Vestindien og til Videnskabernes Selskab. Der ligger mange eksemplarer i forskellige offentlige danske arkiver.

Som Becks kort et halvt århundrede tidligere blev også Oxholms kort over Sankt Croix en standard reference, og vedblev at være det indtil USA's "Coast and Geodetic Survey" opmålte øen mellem 1919 og 1921. Oxholms kort bruges stadig i matrikulær sammenhæng på St. Croix' kontor for offentlige arbejder. Det er dog tydeligt at Oxholm også forlod sig på det teoretiske netværk som udgøres af plantagernes afgrænsning, undtagen i de områder som han opmålte omkring de to byer. På nogle områder er Muhlenfels' matrikelkort mere nøjagtigt. Ligesom Cronenberg angav Muhlenfels navnene på ejerne af de forskellige plantager, mens Oxholm i total modsætning hertil har udødeliggjort brugen af kuriøse plantagenavne såsom Prosperity (velstand), Hope og Adventure, hvilket jo brat ændrede noget af kortets sociale og politiske

betydning. Oxholms kort over øen kan betragtes som en godsejers intellektuelle udfoldelse, en ingeniørs hobbyarbejde, og tilskuerkredsen var måske netop den gruppe af plantageejere, som han var en del af, og som gav frivole navne til deres store landbrugsforetagender, som var baseret på slavernes arbejdskraft.

I de officielle matrikler for de tre vestindiske øer findes der hist og her enkle pennetegninger som angiver ejendommens afgrænsning, men planer over enkelte ejendomme baseret på opmålinger hørte ikke nødvendigvis hjemme i matriklen. Ved nabostridigheder viste det sig imidlertid at kort kunne være til stor nytte, om ikke andet så i kraft af deres overtalelseskraft, selv på Sankt Croix hvor man ellers skulle mene at den regulære afgrænsning af ejendommene ville forhindre sådanne konflikter. Fem forskellige kort over Kompagniets plantage Princess blev brugt som bevismateriale i en grænsestridighed i 1740'erne. I 1790'erne var der en sag, hvor administrationen på Sankt Croix ikke var i stand til at formidle et kompromis i en besværlig sag om ejendomme i det ujævne terræn på nordsiden af øen. I denne sag har vi en detaljeret beskrivelse af et kort over de skel som det drejer sig om, hvor der nævnes en uoverskuelig mængde farvede linier og punkter, men selve kortet vides desværre, ud fra en gammel tilføjelse i arkivet at have været forsvundet i et århundrede. En landmåler ved navn Meley opmålte nogle omstridte skel på de østlige del (East End) af Sankt Croix, og udsagnene fra næsten alle vidner i sagen henviser til det kort som han lavede, men også dette kort er gået tabt.

Konfronteret med den omfattende administrative ligegyldighed søgte Meley at sætte den officielle opmåling og matrikulering i system. Og han var selv i stand til at lave meget fine kort, hvoraf to er bevaret: det ene er en byplan over Charlotte Amalie på Sankt Thomas, udarbejdet da byen var under genopbygning efter et par omfattende brande i starten af 1800-tallet, det andet kort er over den meget store plantage Bethlehem på Sankt Croix, udført i 1779. Dette kort giver et uovertruffet godt overblik over en stor sukkerplantage. Men havde sådan et kort nogen praktisk anvendelighed i 1779? Blev det brugt af ejeren eller forvalteren i beslutninger om afgrøder, høst eller hvor arbejdsgrupperne af slaver skulle sættes ind? Eller var sådan et kort et bevis på eller understregning af besiddelsen af ejendommen, en hyldest til ejerens dygtighed og succes, hans berettigelse som plantageejer?

Kort er en nøgle til historiske undersøgelser af hvordan jorden bebygges og udnyttes, og til undersøgelser af både mønstre i arealudnyttelsen og den økonomiske udvikling i det hele taget. Cronenbergs kort over Sankt Croix giver os et billede af udbredelsen og fordelingen af sukkerrør og bomuld omkring 1750, som vi ikke kan skaffe os fra andre samtidige historiske dokumenter, hvad enten det er matrikler, skattelister, fragtlister eller inventarlistes. Kortet er altså et unikt vidnesbyrd.

Det er imidlertid ikke nemt for os at vurdere kortenes betydning på den tid hvor de blev tegnet. Ligesom i dag ser det ud til at folk den gang tog landkort som noget givet. Således er den bevarede korrespondance langt fra fyldt med kritiske bemærkninger til kortene. Storskala-kort som Oxholms befæstningsplaner havde en umiddelbar anvendelighed i planlægning, man kunne f.eks. skitsere hvor en ildlinie for en befæstning skulle lægges. Med kortene over hele øen i mindre skala (typisk 1:30.000) er det mere problematisk. Det budskab som et kort i stil med Cronenbergs kan have formidlet til administratorer, politikere og investorer kan man nemt forestille sig, men det er vanskeligt at dokumentere. Cronenberg, Oxholm og Meley har utvivlsomt forstået den magt der lå i de kort som tog form på deres skriveborde, men vi ved meget lidt om hvordan deres samtid reagerede på dem. Vi ved faktisk ikke med sikkerhed, hvem der fik dem at se, hvornår eller hvorfor.

....

Oversat februar 2006 af Niels Christian Nielsen, til brug for Galathea3-projektet "Sankt Croix i fortid og nutid", delprojektet "Kulturmiljø og landskabshistorie".